

І.В. Ювшин, студ. гр. ОА 08–1, О.Г.Боднарів, доц., канд. філос. наук, С.П.Римар, ст. викл.

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград

Співвідношення політики і мора

Політика може по-різному впливати на суспільство: як служить знаряддям масового насильства на користь пануючої меншини, так і виступає інструментом захисту свободи прав громадян, підтримки в суспільстві порядку, закону і соціальної справедливості. Гуманістична роль політики в суспільстві забезпечується через її орієнтацію на норми моралі.

Мораль (або моральність, надалі між цими поняттями не проводитиметься відмінність, хоча нерідко мораль трактується як певні суспільні норми і цінності, тоді як моральність характеризує їх суб'єктивне засвоєння) – особлива сфера суспільного життя, заснована на оцінці будь-яких вчинків і дій з погляду добра (блага) і зла, справедливості і несправедливості і т.д. Ідеї гуманізму, тобто відносини до кожної людини як до вищої цінності, складають ядро, загальнолюдського змісту моралі.

Дотримання норм і вимог моралі не утилітарні для окремих індивідів, не обіцяє їм будь-якої безпосередньої особистої вигоди або користі. Етична поведінка відрізняє безкорисливість, високогуманну мотивацію. В той же час мораль утилітарна для всього людства. Вона - умова збереження людського роду, відображає багатовіковий досвід людського спілкування і фіксує ті вимоги, виконання яких необхідне суспільству і всьому людству. У моральній свідомості ці вимоги стають переконаннями, внутрішніми критеріями оцінки особисто власних і чужих вчинків. Як показує досвід історії, аморалізм врешті решт приводить як до руйнування особи, так і до деградації всього суспільства.

Мораль і політика які спеціалізуються на регуляції поведінки людей сектора суспільства мають як загальні риси, так і відмінності. Обидві ці сфери зростають з єдиного джерела - суперечності між індивідуальністю і унікальністю людини, з одного боку, і його колективною природою, «приреченістю» жити в суспільстві, неможливістю бути щасливим і навіть просто бути людиною без інших людей - з іншою.

Мораль виражає собою внутрішньоособовий спосіб утримання людини від небезпечних для суспільства спокус, вирішення протиріч між індивідом і всією спільністю. Спочатку, на зорі цивілізації невеликі людські колективи - рід, плем'я, могли обійтися без політики, регулюючи взаємодію людей і забезпечуючи громадський порядок з допомоги звичаїв, традиції, різного роду табу і що зростає на основі всієї цієї моралі, а також таких природно-історичних інститутів соціального контролю, як сім'я, община, церква. Переважання неполітичного регулювання в суспільстві припускало соціальну рівність, а отже, низький рівень конфліктності, порівняно не чисельну кількість людей і вельми прості форми їх взаємодії.

Коли ж з ускладненням суспільства і ослабленням традиційних форм соціального контролю, ритуально-етичні форми регулювання поведінки людей виявилися недостатніми, з'явилася держава і особливий вид діяльності по регулюванню поведінки людей за допомогою спеціального апарату примушення, тобто політика.

Таким чином, головні суспільні функції моралі і політики співпадають. Політика, як і мораль, має підставу претендувати на захист загального блага і соціальної справедливості, і хоча дуже часто вона далека від виконання цих гуманних завдань. Політика виникає внаслідок регулятивної недостатності моралі як її специфічне доповнення. Не випадково, відображаючи цей факт, мислителі старовини розглядали

© І.В. Ювшин, О.Г. Боднарів, С.П.Римар, 2010

політику як одну з гілок етики. Розділення політики і моралі і вчень про них вперше провів лише в кінці XV – початку XVI ст. Н. Макіавеллі.

Політика виступає як би формою об'єктивування, зовнішнього виразу і матеріалізації механізмів етичного самоконтролю. Так, наприклад, характерну для моралі функцію розкаювання совісті тут виконує суд, формалізував критерії своїх оцінок у вигляді права і що передбачає певні санкції за порушення встановлених норм.

Не дивлячись на відмічені і деякі інші елементи спільності, політика має принципові відмінності від моралі.

Однією з найважливіших з них є конфліктність політики. Як вже наголошувалося, політика є діяльністю по вирішенню соціальних конфліктів, що зачіпають все суспільство і вимагають застосування влади. Мораль же характеризує ординарні, повсякденні відносини між людьми, окремим випадком яких є конфлікти, що звичайно не досягають політичної гостроти.

Безпосереднім джерелом політики є економічні та інші насущні інтереси людей, причому в першу чергу інтереси великих соціальних груп: націй, класів, шарів і т.д. Безпосереднім же джерелом моралі виступають загальнолюдські, а також інші колективні цінності, проходження яким не обіцяє індивіду вигоди. Тому суперництво моральних і політичних мотивів поведінки – це боротьба перш за все матеріальних особистих інтересів і духовних цінностей.

Багато імперативів моралі носять характер ідеалів, з якими слід погоджувати свої дії, але які в реальному житті навряд чи кому-небудь вдається досягти. Так, наприклад, навряд чи можна знайти людину, яка за все своє життя жодного разу не злукавила, говорила лише одну правду чи ж відповідно до християнських етичних заповідей полюбила кожного свого ближнього як саму себе.

Відступ від моралі – загальнопоширене явище. “Хто з вас без гріха, перший кинь в неї камінь!” – звернувся Христос до натовпу, що намагався строго судити блудницю, і ніхто з людей не підняв руку, порахувавши себе безгрішним.

На відміну від абстрактно-нормативного характеру етичних імперативів, вимоги політики конкретні і звичайно вдягнулися у форму законів, порушення яких спричиняє за собою реальні покарання.

Політика направлена зовні і є доцільна, тобто орієнтована на досягнення певної мети, результатів. Мораль оцінює суб'єктивне, внутрішнє переживання вчинків. Для неї важливі не стільки досягнуті результати, скільки сам вчинок, його мотиви, засоби і цілі, незалежно від того, досягнуті вони чи ні.

Мораль завжди індивідуальна, її суб'єкт і відповідач – окрема людина, що робить свій етичний вибір. Політика носить груповий, колективний характер. У ній індивід виступає як частина або представник класу, нації, партії і ін. Його особиста відповідальність, як би розчиняється в колективних рішеннях і діях.

Політика ситуативна. Орієнтуючись на успіх, вона визнає враховувати реальну ситуацію, всі чинники, здатні вплинути на досягнення мети. Моральні вимоги в своїй основі – універсальні і, як правило, незалежні від конкретної обставини.

Найважливішою відмінною особливістю політики є також опора на силу, використання примусових санкцій за невиконання вимог. Політика, писав М. Вебер,

“оперує за допомогою вельми специфічного засобу – влади, за якою коштує насильство”.

Мораль у принципі засуджує насильство і спирається головним чином лише на “санкції” совісті. Власна совість, особливо якщо вона не розвинена, може пробачити людині навіть злочини. Політика карає не тільки супротивників і порушників, але нерідко і безневинних, викликаючи у людей страх.

Відмічені вище особливості політики по відношенню до моралі свідчать про автономність цих сфер життєдіяльності і дають підстави для різних тлумачень їх взаємозв'язку.

В світовій соціальній думці можна виділити чотири головні підходи взаємовідношенню політики і моралі: моралізаторський, автономістський, негативістський і компромісний.

Історично першим з них є моралізаторський підхід. Виражений в крайній формі – у формі морального абсолютизму – цей підхід означає, що політика повинна мати не тільки високоморальні цілі (загальне благо, справедливість і т.д.) але і за будь-яких обставин не порушувати етичні принципи (правдивість, доброзичливість до людей, чесність і т.д.), використовуючи при цьому лише етично допустимі засоби.

Моралізаторський підхід до політики, що панував в суспільній думці аж до Нового часу, не втратив свого значення і в ХХ ст. Звільнений від крайнощів, він представлений, зокрема, в ідеології християнське-демократичного руху – одного з найбільш впливових полігамних рухів сучасного світу. Такий підхід, що розуміється як етичний орієнтир суб'єктів політики, їх прагнення зробити її етичною, враховуючи при цьому соціальні реальності, сприяє гуманізації політики. В той же час життя показало, що спроби повністю підпорядкувати політику моральності у дусі морального абсолютизму прирікають її на неефективність і тим самим компрометують і мораль, і політику.

Гіпертрофованим віддзеркаленням відмінності політики і моралі є другий, автономістський, підхід до їх взаємовідношення, що відокремлює ці дві області суспільного життя один від одного. Згідно цьому підходу, політика і мораль автономні і не повинні втручатися в компетенції один одного. Мораль – це справа цивільного суспільства, політика – область протиборства групових інтересів, вільна від моральності.

Родоначальником таких поглядів багато хто вважає Н. Макіавеллі. Дійсно, в своїй знаменитій роботі «Государ» (1532 р.) він відзначав, що політика повинна враховувати конкретний стан суспільних вдач, зокрема етичну зіпсованість людей. Людина, охоча завжди робити добро, при аморальному оточенні нічого не доб'ється, не будучи реалістом, і загине. Тому, якщо в народі не розвинені цивільні чесноти і в суспільстві наростає анархія, то ради порятунку держави і порядку государ має право використовувати будь-які, у тому числі і аморальні засоби. У приватному житті він зобов'язаний керуватися загальноприйнятими нормами моралі. Макіавеллі, таким чином, зберігає мораль як регулятор приватного життя політиків, а також як благородний ланцюг, реабілітовуючий аморальні способи її досягнення.

Спроби звільнити політику від етичних оцінок, поставити її по той бік Добра і Зла широко поширені в наші дні.

Список літератури

1. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія: Конспект лекцій. – К., 2007.
2. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. – Львів, 2008.
3. Гелей С., Рутар С. Політологія. – К., 2006.
4. Лазаренко О.В., Лазаренко О.О. Теорія політології: Навч. посібник. - К., 2004.
5. Рябов С.Г. Томенко М.В. Основи теорії політики. – К., 2008.

Одержано 31.03.10